

POMEN MEDNARODNEGA SODELOVANJA ZA RAZVOJ ARHIVISTIKE V 21. STOLETJU

Leopold Auer*

V času globalizacije je mednarodno sodelovanje logičen spremljevalec združevanja in vedno večje prepredenosti posameznih regij na svetu na političnem, gospodarskem in kulturno-znanstvenem področju. Čeprav se je pojem globalizacija razvil šele v sodobnem času, pa lahko fenomen, ki ga predstavlja, spremljamo že iz prazgodovine.¹ Ta je bila skozi čas v znamenju vedno intenzivnejše internacionalizacije, od dobe odkritij na prelomu v novi vek pa je dobila globalne razsežnosti.

Za internacionalizacijo na področju arhivistike je pomembno vlogo odigral mednarodni arhivski kongres v Bruslju leta 1910. Že prej je bila seveda arhivistika predmet mednarodnih stikov in prizadevanj, vendar je šele po kongresu v Bruslju prišlo ljudem v zavest, kaj predstavlja predmet in pomen te internacionalizacije. Ob koncu druge svetovne vojne je ideja mednarodnosti doživela nov velikanski vzpon in je z ustanovitvijo Združenih narodov, UNESCO in z njim povezanega Mednarodnega arhivskega sveta tudi mednarodni arhivistiki podala trdne temelje. Od takrat pa vse do danes so aktivnosti Mednarodnega arhivskega sveta, ki se je po svoji ustanovitvi v letih 1948/50 bliskovito razvil, in Arhivskega programa UNESCO odločujoča pogonska sila mednarodnega sodelovanja s področja arhivistike.²

Kaj torej predstavlja bistvo in vrednost mednarodnega sodelovanja na področju arhivistike? Kakor tudi na drugih področjih gre predvsem za opredeljevanje do problemov, primerjavo, izmenjavo informacij in izkušenj in praktično uporabo slednjih za lastno delo. Kar je v 17. in 18. stoletju bil cilj izobraževalnega popotovanja, namreč izoblikovanje lastne sodbe s pomočjo poznavanja tujih običajev in šeg, to velja tudi za vsako mednarodno sodelovanje. Če vemo, kje stojimo, kje so drugi in kaj počnemo bolje mi, kaj pa drugi, lahko to pomeni vzpodbudo in nas obvaruje pred napakami. Vsak stik, vsaka izmenjava, pripomore k razumevanju in ima tako pomen, ki sega daleč preko določene stroke na področje splošne človeške dimenzije. Če želite, lahko torej govorimo o permanentnem prizadevanju za odprtost duha, ki je tako pomembna, celo nepogrešljiva za medsebojno razumevanje, za katero pa je že od začetka potrebna določena pripravljenost. Iz tega se lahko razvije solidarnost in sodelovanje pri obvladovanju problemov, ki presega moči in možnosti ene same institucije ali ene same dežele. Končno obstajajo tudi naloge - k temu se bomo še vrnili - ki imajo že po svoji naravi mednarodno dimenzijo.

Naj kot ilustracijo pravkar zapisanega navedem nekaj primerov: mednarodno sodelovanje lahko pomeni pomemben prispevek k splošni uveljavitvi principov, ki smo jih skupaj opredelili. Tako je imel uvodoma omenjeni Mednarodni arhivski kongres v

---

* *Izr. prof. dr. Leopold Auer, direktor Hišnega, dvornega in državnega arhiva na Dunaju v pokoju, Dunaj, Avstrija.*

¹ *Cornelius Torp, Weltwirtschaft vor dem Weltkrieg. Die erste Welle ökonomischer Globalisierung vor 1914, v: Historische Zeitschrift 279, 2004, str. 561-609, prav tam str. 563 f.*

² *Leopold Auer, Das Archivprogramm der Unesco, in: Scrinium 21, 1979, str. 26-33; prim. isti, Struktur und Aufgaben des internationalen Archivrats, v: Scrinium 40, 1989, str. 433-441.*

Bruslju pomembno vlogo pri splošnem priznanju in uveljavitvi provenienčnega principa, ki velja danes za osnovni princip arhivskega urejevalnega dela in strukture. Novejši primer bi bil vam vsem dobro znani standard ISAD(G), »General International Standard Archival Description«, ki predstavlja osnovo številnim sistemom digitalnih seznamov. Pomen orientacije po izkušnjah drugih in izmenjave informacij kaže široko področje uporabe modernih tehnologij v arhivistiki, kakor tudi razvoj pravne podlage. Dežele, ki so vpeljale nov arhivski zakon, so se praviloma zaradi lastne koristi orientirale po obstoječih arhivskih zakonih in v ta namen hvaležno uporabile med mednarodnim sodelovanjem zbrane popise in zakone oz. prevode le-teh. Podobno velja za novogradnje, adaptacije ali tehnično opremljanje arhivov, pri katerih je prav tako potrebna analiza drugih ustanov iz lastne ali tuje dežele. V zvezi z vpeljavo elektronske obdelave podatkov v arhivih je bila že od začetka vzpostavljena tesna izmenjava informacij in izkušenj na mednarodni ravni. Prav tukaj je šlo za to, da bi se učili s pomočjo izkušenj in napak drugih, namesto da bi vsak zase odkrival nekaj, kar je drugim že znano. V času finančno omejenih sredstev ima to tudi varčevalni učinek.

K primerom mednarodnega sodelovanja kot izrazom mednarodne solidarnosti štejejo programi pomoči. Tako je po poplavi v Firencah leta 1966, ki je močno prizadela stavbo Uffizija in s tem tudi arhiv, odločilno vlogo pri reševanju poškodovanega arhivskega gradiva odigrala mednarodna pomoč arhivov in knjižnic.³ V to kategorijo uvrščamo tudi različne programe pomoči za arhive tretjega sveta v obliki izgradnje infrastrukture, dobave tehnične opreme ali pomoči pri izobraževanju. Vprašanja izobraževanja so na splošno tudi del področij, pri katerih je zaželeno in smiselno mednarodno sodelovanje. Konec koncev je kar nekaj projektov, ki so že sami po sebi lahko osnovani le mednarodno. To velja npr. za Projekt vodilnega zgodovinskega vira naroda,⁴ ki je nastal na pobudo UNESCO in ga je izvedel Mednarodni arhivski svet, kakor tudi za meddržavno sodelovanje za skupno izdelavo arhivskih pomagal, kot so vodniki ali pomagala za zgodovino uprave. Težje je oceniti poskus, da bi z mednarodnimi dogovori in sodelovanjem uveljavili strokovne in poklicne zahteve. Na tem področju lahko pride do konfliktov zaradi različnih interesov arhivov in njihovih delodajalcev, predvsem če je delodajalec lastna država ali podjetje z izrazitim gospodarskim interesom. Upoštevati moramo tudi možnost konfliktov zaradi različnih interesov med nacionalnimi in strokovnimi načeli, kar lahko pogosto opazimo npr. pri pravici do arhivskega gradiva⁵ - še eno področje mednarodnega sodelovanja.

Mednarodno sodelovanje na področju arhivistike se odvija na različnih nivojih in pri tem uporablja točno določene instrumentarije. Na globalni in s tem tako rekoč najvišji ravni je pristojen UNESCO in z njim s posvetovalnim statusom povezani Mednarodni arhivski svet, ki je v sodelovanju z nacionalnimi upravami arhivov tudi odgovoren za prirejanje mednarodnih arhivskih kongresov. Vloga foruma za razprave in izmenjavo informacij, ki jo ima, je preprosto neprecenljiva. Seveda se morata tako UNESCO kot tudi Mednarodni arhivski svet boriti s podobnimi težavami, ki tarejo

---

³ Elio Califano, *Le sauvetage et la restauration du patrimoine archivistique italien sinistré lors des inondations du 4 novembre 1966*, v: *Archivum* 18, 1968, str. 115-138.

⁴ Leopold Auer, *Guide des sources de l'histoire des nations*, v: *Miscellanea in honorem Caroli Kecskeméti (Archives et Bibliothèques de Belgique Sonderbd. 54, 1998)*, str. 25-36.

⁵ *Disputed archival claims. Analysis of an international survey, Unesco (CII-98WS/9), Paris 1998. Prim. Z upoštevanjem literature, tudi v slovanskih jezikih, Patricia Kennedy Grimsted, Trophies of War and Empire, Cambridge/ Mass. 2001.*

tudi sistem organizacij Združenih narodov ali po vsem svetu delujoče mednarodne organizacije. Različni regionalni, stvarni in politični interesi morajo sporazumno sprejeti rešitev, ki je nato pogosto nejasna in nezadovoljiva. Po eni strani imajo majhne dežele možnost soodločanja, po drugi strani pa jih pri odločitvah le izpodrivajo velike, ki imajo večjo oblast in vpliv. Tako ima morda opazovalec ravno na najvišji globalni ravni občutek, da gre za brezciljno in nekoristno govoričenje; to drži včasih tudi za globalno mednarodno raven arhivistike. Vendar je treba oporekati, saj vrednost mednarodnih stikov samih po sebi že tudi lahko utemeljuje njihov obstoj. Že sama okoliščina, ko se pripadniki različnih kultur, jezikov, načinov mišljenja in tradicij poskušajo sporazumeti, je pridobitev, ki lahko poleg tega sproži trajne spremembe v razmišljanju. Vsak od nas, ki se je že kdaj udeležil mednarodne razprave, je najbrž imel tako izkušnjo.

Pogosto je bolj ciljno usmerjeno in pregledno predstavljeno regionalno sodelovanje npr. v Evropi pa tudi v drugih predelih sveta. Po eni strani poteka pod okriljem Regionalnega programa za sodelovanje pri UNESCO in Regionalnega odseka arhivskega sveta, po drugi strani pa pod okriljem velikih meddržavnih združenj organizacij ameriških držav pa vse do Evropske unije. Tako je proces evropske integracije tudi na področju arhivistike privedel do institucij na skupni evropski ravni, ki se ukvarjajo z vprašanji skupnih interesov; v tej povezavi velja omeniti npr. »European Board of National Archives« (EBNA) ali DLM-forum za obravnavo vprašanj, ki zadevajo uporabo elektronske obdelave podatkov. Čeprav gre prav pri EBNA za institucijo, ki se zanima za mednarodno skupno državno upravo arhivov, je evropski proces združevanja s tem, kar je nenazadnje tudi v našem interesu, prinesel nove vzpodbude za meddržavno regionalno sodelovanje. Ko so države svojo suverenost prenesle na Evropsko unijo, se je regijam kot sestavnim enotam Evrope in sodelovanju med njimi močno zvišal pomen. Pregledni okvir preprečuje marsikatero napako in nekatere težave, ki se jim na globalni ravni preprosto ne moremo izogniti. Že na Tretji evropski arhivski konferenci leta 1993 je bilo predstavljenih nekaj tovrstnih modelov meddržavnega regionalnega sodelovanja;⁶ kot primere iz našega prostora velja omeniti aktivnosti v okviru »Arge Alp«, združenja »Alpe-Adria« ali srednjeevropske heksagonale.

Tukaj orisani okvir institucij je potrebno oživiti z ustreznimi aktivnostmi. Za to obstaja vrsta sredstev, kot so zborovanja, razstave, skupne objave in ne nazadnje osebni kontakti. Predpogoj za uspeh je prej omenjena odprtost duha in s tem pripravljenost za mednarodno sodelovanje, ki je pogosto, in tega ne smemo pozabiti, tudi težka in pri kateri večinoma ne moremo računati na takojšen uspeh. Pomembno vlogo igra tudi prizadevanje za trajnost mednarodnih združenj in povzemanje doseženih rezultatov. Ni dovolj, če se, kar se pogosto dogaja, udeleženci mednarodnih prireditev le razidejo z dobrim občutkom glede doseženih rezultatov in vse ostalo prepustijo usodi ali slučaju, ključnega pomena je poznejša uporaba in učinki. Upoštevati je potrebno tudi finančni vidik. Mednarodno sodelovanje ni brezplačno, potrebno je zbrati denar za organizacijo zborovanj, za potovanja, za ohranjanje infrastrukture institucij. Toliko pomembnejša je torej prej omenjena uporaba, sicer bi govorili o nesmiselnem zapravljanju denarja. Kongresni turizem, ki je sam sebi namen, zagotovo ni cilj, ki smo si ga zastavili. Mednarodno sodelovanje zahteva tudi čas, in sicer včasih kar precej časa. To predstavlja dodatne stroške, kadar so potrebna dodatna osebna sredstva ali pa nevarnost zapostavljanja drugih dejavnosti. Vse to je na koncu treba primerjati s prej omenjenimi dobrimi stranmi in

---

⁶ *The Third European Conference on Archives. New Patterns and Prospects of Archival Cooperation in Europe, v: Archivi & Computer 2/4, 1992, S. 371-373.*

ugotoviti sinergistične učinke, ki lahko npr. pri skupni uporabi novih tehnologij tudi zmanjšajo stroške.

Težavo, ki je ne gre podcenjevati, predstavljajo tudi v času globalizacije - ali prav posebej v tem času - različne jezikovne pregrade. Po mojih izkušnjah je na splošno najboljša rešitev, da se omogoči neposredna komunikacija med udeleženci. Za to je seveda potrebno dobro poznavanje enega ali več jezikov, ki lahko potem služi kot skupno sredstvo komunikacije. Takšno znanje pa ne moremo kar pričakovati od vseh udeležencev mednarodnega sodelovanja. Čeprav so zahteve po znanju tujih jezikov prav v srednjeevropskem prostoru tudi zaradi samega arhivskega gradiva zelo močne, to vseeno ne pomeni vedno aktivnega obvladovanja zaželenega jezika. V tem primeru je za adekvatno sporazumevanje nujna pomoč profesionalnih tolmačev oz. prevajalcev, kar pa ponovno precej poviša stroške.

Če bomo, kot lahko predpostavljamo, v 21. stoletju izpostavljeni še večji globalizaciji, pomen mednarodnega sodelovanja kot takega tudi na področju arhivistike več ne bo predmet razprave. Ostaja pa vprašanje, katere naloge in teme se lahko pričakujejo v vsebinah takšnega sodelovanja. Najbrž se ne motim, če predvidevam, da bodo tudi v prihodnosti igrala dominantno vlogo vprašanja uporabe modernih tehnologij. Kolikor lahko ta trenutek pričakujemo, pomeni to predvsem ukvarjanje z vprašanji digitalnega arhiviranja in digitalnih popisov.⁷

Digitalno arhiviranje obsega elektronske spise, baze podatkov, internetne strani in slikovno digitalizirano tradicionalno arhivsko gradivo, sooča pa se z vrsto kompleksnih težav, katerih rešitev je mogoče najti le s pomočjo sodelovanja vseh vpletenih institucij od ustvarjalcev do arhivov; ni potrebno omenjati, da je za vsa tehnična vprašanja nepogrešljiva podpora strokovnjakov s področja informacijske tehnologije. Med osrednje probleme se uvrščata izbor in zmanjšanje podatkovnih formatov ter redno izvajanje nujnih migracij podatkov.⁸ Pomembna pa so tudi, predvsem na področju elektronskega spisa, vprašanja vrednotenja, dostopa, popisa in še mnogo drugega. Pri izbiri podatkovnega formata gre predvsem v primeru, ko ustvarjalci arhivskega gradiva oz. predajniki gradiva uporabljajo različne formate, v pogledu arhiviranja za nujno poenotenje ali zmanjšanje formatov, pri čemer lahko glede na trenutno stanje razvoja najbolj priporočam pdf in tif formate. Posebno področje predstavlja arhiviranje digitaliziranega arhivskega gradiva in spletnih strani. Pri slednjem gre lahko le za posnetke (snapschots), kar postavi v ospredje vprašanje izbire. Tehnični problemi in tudi visoki stroški digitalnega arhiviranja, ki so v privatnem sektorju (npr. banke, zavarovalnice) povečali težnjo po reanalogizaciji digitalnih podatkov s pomočjo mikrofilma, so posebej primerni za sodelovanje in izmenjavo izkušenj na državni in mednarodni ravni, da se tako zmanjšajo stroški razvojnih del in se zmanjša nevarnost neuspešnih projektov.

Podobno kot pri digitalnem arhiviranju je tudi pri digitalnih popisih smiselno mednarodno sodelovanje. V osnovi razlikujemo tri oblike digitalnih arhivskih pomagal; prva predstavlja več ali manj natisnjena pomagala v razmerju ena proti ena, drugi dve pa temeljita na uporabi v podatkovni bazi, vendar je pri tretji obliki upoštevana tudi tektonika arhiva.⁹ Uporabnikom je pogosto najljubša verzija v

---

⁷ Thekla Kluttig et al., *Die deutschen Archive in der Informationsgesellschaft - Standortbestimmung und Perspektiven*, v: *Der Archivar* 57, 2004, S. 35f.

⁸ Leopold Kammerhofer, *Neue Aufgaben, neue Archive - neue Archivare?*, v: *Archiv und Wirtschaft* 37, 2004, S. 140.

⁹ Detlev Heiden in Mechthild Black-Veldtrup, *Das Marburger Online-Findbuch. Konsequenzen für die Erschließung und Präsentation von Archivgut*, v: *Der Archivar* 52, 1999, S. 217-224.

podatkovni bazi, čeprav se s tem izgubi karakter tradicionalne arhivske evidence in sledljivost upravnih postopkov. Predpogoj za digitalno popisovanje je v veliki meri enotnost, ki pa je nujna za učinkovitost iskanja pa tudi za prepletenost, ki ima v času hitro rastočih internetnih strani poseben pomen. Potrebna so prizadevanja za normiranje arhivske strokovne terminologije na državni in mednarodni ravni, s čimer smo se dotaknili novega zelenega področja mednarodnega sodelovanja v arhivistiki. ISAD standard sem že omenil; dopolnjuje ga »International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families« (ISAAR(CPF)). Plod mednarodnega sodelovanja je tudi naslednji standard - »International Standard for Describing Functions« (ISDF) - za predstavitev arhivov na internetu, ki je bil sprejet na 16. mednarodnem arhivskem kongresu v Kuala Lumpurju prejšnje leto. Zdenka Semlič Rajh in Žarko Bizjak sta poročala o tem na lanskem srečanju tukaj v Radencih.¹⁰ Kot podporo tovrstnim delom in tudi popisovanju na splošno, bi morali posvetiti posebno pozornost izdelavi nadaljnjih mednarodnih terminoloških in drugih strokovnih knjig, saj pomenijo nepogrešljivo osnovo za medsebojno razumevanje v mednarodnem dialogu in preprečujejo nesporazume. To razumevanje mora vsekakor vključevati tudi sprejemljivost obstoja različnih in med seboj neodvisnih konceptov in praks v pravnem in upravnem sistemu, s čimer se težnjam po poenotenju takoj postavijo določene meje. To je vidno tudi pri digitalnih popisih, kjer se raznolikost starejših arhivskih tipov dokumentov in sistemov odlaganja ne more vedno prikazati z enotno shemo popisa. Če to postavimo na skupni imenovalec, pomeni, da je pri analizah z retrospektivnimi komponentami poenotenje uporabljenih kategorij mogoče le v omejenem obsegu.

Digitalno arhiviranje in digitalni popisi pa seveda nista edini področji, kjer bo mednarodno sodelovanje tudi v prihodnosti posebej pomembno. Predstavljamo si lahko tudi mednarodne smernice za vrednotenje v okviru tradicionalne izobrazbe, ki presegajo državne in arhivske meje. V smislu družbenih nalog arhiva bi bilo dobro izkoristiti tudi mednarodno sodelovanje pri projektih za popisovanje in predstavljanje arhivskega gradiva. S tem mislim na izdelavo skupnih arhivskih pomagal ali razstav, ki presegajo teme državne meje in imajo mednarodni karakter ali zadevajo meddržavne odnose. Kot primer naj naveden projekt »Monasterium« za zajem »online« predstavitev srednjeveških listin, kjer sodeluje tudi Slovenija. Zaradi širjenja Evropske unije je leta 2005 Avstrijski državni arhiv v sodelovanju z upravami arhivov novih članic organiziral vrsto razstav z aspektom bilateralnih odnosov, npr. o medicinskih povezavah med Dunajem in Ljubljano ali razstavo Rdeča-bela in rdeča-bela-rdeča o poljsko-avstrijskih odnosih, ki je bila na ogled na Dunaju in v Varšavi. Ti primeri so hkrati tudi argument za predpostavko, da je mednarodno arhivsko sodelovanje še posebej smiselno tam, kjer se lahko opre na skupne politične korenine iz preteklosti. To velja za nekatere skandinavske države kakor tudi za države s področja bivše habsburške monarhije ali bivše Jugoslavije.

Večina udeležencev posvetovanja v Radencih nas prihaja iz bolj ali manj majhnih držav ali institucij. Tudi s stališča našega prireditelja je torej zanimivo vprašanje vloge majhnih dežel in institucij v okviru globalizacije. Včasih se morda zdi, da so prav majhni v teh okvirih potisnjeni v ozadje in obstaja nevarnost, da bodo izgubili svojo samobitnost. Internacionalizacija in s tem še posebej globalizacija vsekakor povzročata določen pritisk v smislu poenotenja. Vendar pa lahko pomenita tudi raznolikost in majhnim - potencialno - omogočata sodelovanje v mednarodnem

---

¹⁰ Zdenka Semlič Rajh, *Opis aktivnosti in funkcij korporativnih teles s pomočjo novega mednarodnega standarda ISAF*, v: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja (Zbornik 7)*, Maribor 2008, S. 67-74 in Žarko Bizjak, *ISIAH - Mednarodni standard za opis organizacij, ki hranijo arhivsko gradivo prav tam*. S. 61-66.

koncertu, če so le pripravljeni sodelovati. Potencialno pravim, ker temu, da je njihov glas slišan, stojijo na poti tudi določene ovire: dominantnost velikih, ki hočejo uveljaviti svoja načela, pa tudi že omenjene praktične težave pri sporazumevanju, kot so jezikovne pregrade ali različni načini mišljenja in tradicije.

Pokrajinski arhiv Maribor ima dolgo tradicijo na področju mednarodnega sodelovanja. Zanimanje zanj dokazuje tudi dejstvo, da sem lahko tukaj danes pred vami spregovoril. Kot zelo pomembno nalogo bi v tem smislu navedel prevzem povezovalne funkcije med srednjo Evropo in deželami vzhodne in jugovzhodne Evrope. Pokrajinski arhiv Maribor ima za to najboljše pogoje, saj je, kakor vsi slovenski arhivi, zaznamovan z umestitvijo v slovanski govorni prostor, hkrati pa ima že zelo stare odnose z nemškim in italijanskim kulturnim prostorom. To pa lahko pripomore k temu, da se znani izrek »Slavica non leguntur« obrne v svoje nasprotje.